

GROTE, R. – MARAUHN, T. (Hrsg.) *Religionsfreiheit zwischen individueller Selbstbestimmung, Minderheitenschutz und Staatskirchenrecht - Völker- und verfassungsrechtliche Perspektiven*, Springer-Verlag, Berlin – Heidelberg – New York 2001. pp. 632

A Heidelberg városában működő Max Planck Intézet, mely a külföldi közjog és a nemzetközi jog kutatásának felleadvára, 2000. áprilisában szervezett tudományos szimpóziumot, mely a vallásszabadság és a jog kötelező erejének kapcsolatát vizsgálta. Az állami egyházjog németországi művelőit gyakran éri a vád, hogy zárt „klubot” alkotva egyoldalúan a két nagyegyház érdekeit tartják szem előtt. Az alternatív megközelítések képviselői jellemzően semmilyen vonatkozásban sem

tudták felvenni a versenyt az uralkodó álláspontot képviselőkkel. Magától értődik azonban, hogy a vallásszabadsággal kapcsolatos kérdéseket nem lehet kisajátítani. Sőt: különösen figyelemre méltó, ha olyan szerzők is jelentkeznek, akik más témakörök, így például a nemzetközi jog szakértőinként új szempontokkal is gazdagítják az irodalmat. A megjelent konferenciakötet a – zömében a Max Planck Intézet munkatársai által készített – tanulmányok mellett az elhangzott műhelyvita szerkesztett változatát is tartalmazza, melyben az állami egyházjog olyan elismert tekintélyei szólaltak fel, mint Paul Kirchhof, Christian Starck, Wolfgang Rüdner és Axel Freiherr von Campenhausen.

A kötetbe felvett tanulmányok első része a vallásszabadság nemzetközi jogi védelmével foglalkozik, különös tekintettel arra a kihívásra, amit az egyéni vallásszabadság védelmén túl, a vallási közösségek védelmének kisebbségvédelmi lehetőségeit jelent. A közelmúlt azt bizonyítja, hogy a vallás szerepe a nemzetközi politika színterén növekszik, és ezt a folyamatot korántsem csupán a vallási szélsőségeség kihívását jelzi. A korunkat megterhelő szembeállítás mögött többen a különböző kultúrák szembenállását látják, és általános az a vélemény, hogy a kultúrkörök különbözőségét meghatározóan a vallási különbözőség alapozza meg (ami véleményünk szerint nem szabadna, hogy azt jelentse, hogy a konfliktusokat vallási gyökerekre vezessék vissza). Vizsgálat tárgyát képezi, hogy a vallásszabadság milyen szerepet játszott a történelemben a területi viták szerződéses rendezésében. Áttekintésre kerül, hogy a nemzetközi jog milyen eszközökkel védelmezi a vallási kisebbségeket és vallási kisebbségek tagjait. Jochen Frowein, a Max-Planck igazgatója, az Emberi Jogok Európai Bizottságának volt német tagja a vallásszabadság nemzetközi emberi jogi védelmének rendszerét vázolja fel. Másik oldalról egy tanulmány azt a kérdést teszi fel, hogy a vallásszabadságra történő hivatkozás nem relativizálja -e az emberi jogok egyetemességét. Egyértelmű, hogy az állam védelmi kötelezettsége kizárja azt, hogy kínzást – akár vallási kultusz részeként – toleráljon, azonban a szülői jogok elismerése már összetettebb kérdéseket vet fel.

A tanulmányok második része azt vizsgálja, hogy a vallási meggyőződés védelmére kialakult alapjogi és állami egyházjogi védelem mennyiben biztosítja a vallásilag egyre sokszínűbbé váló társadalomban megjelenő konfliktusok kezelését. A különböző vallási közösségek önértelmezése eltér, míg a világi jogállam elvárásai általános érvényesülésre tartanak igényt. A vallási önrendelkezés és az állami oktatáspolitikai ütközése úgy tűnik minden kor aktuális kérdése – Nyugat-Európában az egyik jelenleg aktuális kérdés az iszlám tanulók és tanárok integrálásának kihívása – azonban jogi koncepciók újjá is éledhetnek, amit a templomi menedék (asylum) körüli, elmúlt években feléledő vita szemléltet. Értékes szempontokkal gazdagodik a terminológiai vita, ami az „állami egyházjog” és a „vallásjog” fogalma között több évtizede zajlik. Míg jelenleg az előbbi fogalom a bevett, többen elismerik, hogy az utóbbi fogalom pontosabb: az állami egyházjog nem egyházjog, és nem csak magukat egyháznak nevező közösségekre vonatkozik. Ugyanakkor a német nyelvterületen a vallásjog, a „Religionsrecht” fogalma a nemzeti szocialista idősakkal fonódik össze, így kevésbé vállalható. Felmerülhet

a „Religionsverfassungsrecht”, azaz a vallási alkotmányjog fogalma, mely esetleg meghaladhatná a vitát. Kérdéses persze, hogy az egy-egy ország sajátos történelme által alakuló terminológiai vitákban mennyiben adhatnak támpontot külföldi hivatkozások. A vallásszabadság a diszkrimináció tilalmával szorosan összefügg. Hogyan tudja az állam a szabadság pozitív és a negatív oldalát egyenlő védelemben részesíteni, vagy a nagyon eltérő kulturális beágyazottságú vallások számára egyforma teret biztosítani.

A harmadik részben közölt tanulmányok az egyházak társadalmi megjelenése összefüggésében felmerülő jogi kérdések tárgyalnak. Különböző államok nagyon eltérő jogi kereteket biztosítanak a vallási jelenség szervezett kifejeződése számára. A vallásszabadság szempontjából a közösség jogképesség elengedhetetlen, a közösségek egyenjogúságának hiánya azonban nem rendkívüli. A különbségtételnek mindazonáltal ésszerű ismérveken kell alapulnia. A vallásszabadság és a demokrácia követelménye sokrétű problémakört rejt. A vallási közösségek jogi aktusai, belső joggyakorlata is élvezzi a vallásszabadság védelmét. Sajátos kérdést vet fel az egyházak által végzett karitatív munka jogi kerete. A külső környezet nyomása ezeket, az egyházak önértelmezésének lényegéből fakadó tevékenységet egyre inkább csak a gazdasági hasznosság alapján ítéli meg, ezért különösen fontos annak bemutatása, hogy a szociális elkötelezettség hogyan kapcsolódik a vallásszabadsághoz. A vallási közösségek által folytatott gazdasági tevékenységet azonban az állam kezelheti a kifejezetten hitéleti megnyilvánulásoktól eltérő módon.

A Max Plank Intézet „Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht” című sorozatában, a Springer Kiadó gondozásában megjelent kiváló tanulmánykötet friss szelet hozott a német állami egyházjog világába. Az Intézet – nagyrészt fiatal, különböző közjogi és nemzetközi jogi területeken kutatást folytató – munkatársai az állami egyházjog „nagy öregjeivel” való párbeszédben, több, a vallásszabadsággal kapcsolatos aktuális kérdésben alkotó és hivatkozásra érdemes módon szólaltak meg.

SCHANDA Balázs